

## Honč Petr. *Spojenci i rivalové. Církev a stát v době platnosti solní smlouvy (1630–1782)*. Praha: Argo, 2021, 276 s.

Na sklonku roku 2021 v edici *Každodenní život* nakladatelství Argo vyšla monografie *Petra Honče Spojenci i rivalové, Církev a stát v době platnosti solní smlouvy (1630–1782)*. PhDr. Petr Honč, Ph.D., vystudoval historii a latinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (Mgr., PhDr.) a církevní dějiny na Katolické teologické fakultě téže univerzity (Ph.D.). V současnosti působí jako přednosta Ústavu jazyků 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a jako výzkumný pracovník Univerzity Hradec Králové.

Recenzovaná kniha vychází z jeho disertační práce *Praha mezi Vídní a Římem: Solní smlouva a správa cassa salis v letech 1630–1782*, kterou sepsal pod vedením prof. PhDr. Tomáše Petrálky, Ph.D., Th.D., a úspěšně obhájil v lednu 2018.<sup>1</sup> Monografie obsahuje předmluvu školitele, prolog, čtyři vnitřně členěné kapitoly – 1) Úvod do problematiky, 2) Hmotné zabezpečení katolické církve v Čechách, 3) Církev a stát v letech 1630–1710, 4) Církev a stát v letech 1711–1782, závěr, přílohu, poznámky, seznam použitých zkratk a použitých pramenů, anglické shrnutí a jmenný rejstřík.

Honč čerpá z bohatství římských archivů, zejména Historického archivu Propagandy víry a Vatikánského apoštolského archivu, které, ač nejsou nepřístupné, jsou tuzemskými badateli využívány v menší míře. Studoval též v archivních fondech ve správě 1. oddělení Národního archivu, Archivu Pražského hradu a Obecného správního archivu Rakouského státního archivu ve Vídni. Neopomíná rovněž reflexi předchozího bádání, jehož předmětem byla solní smlouva (s. 27–33).

Solní smlouvu zmocnenci císaře *Ferdinanda II.* a papeže *Urbana VIII.* slavnostně podepsali 8. března 1630 ve Vídni, jak dlouhá cesta však k tomuto aktu vedla! Po porážce stavovského povstání v roce 1620 započala jednání mezi císařským dvorem a katolickou církví o navrácení nemovitého majetku, který byl církvi v Čechách odcizen v průběhu husitských válek i během dlouhého období, které po nich následovalo.

Po rozsáhlých jednáních vedených v letech 1624–1630, v nichž se důraz postupně přesouvá od restituce předmětného majetku ke kompenzaci za jeho krádež, se vyjednávají, z nichž na církevní straně vyniká mladý kardinál *Arnošt Vojtěch z Harrachu*, arcibiskup pražský, dohodli, že náhrada, kterou církev obdrží, se bude čerpat ze solního regálu. Honč podrobně popisuje korespondenci vedenou mezi Kongregací pro šíření víry (*Congregatio de Propaganda Fide*, odtud Propaganda), apoštolskou nunciaturou ve Vídni, arcibiskupem pražským a jeho kapucínskými poradci, císařským dvorem a jeho jezuitskými poradci, jakož i českou politickou reprezentací a rozplétává tak složité vztahy, které tyto instituce pojily. Čtenáře 21. století, který sleduje data jednotlivých dopisů, nepochybně udiví, jak svižný byl úřední styk v tehdejší Evropě.

<sup>1</sup> Z přípravných prací k této disertaci upozorňují na články HONČ, Petr. Solní smlouva a správa cassa salis v letech 1630–1710. *Folia Historica Bohemica*. 2016, roč. 31, č. 2, s. 169–197; HONČ, Petr. Právněhistorické aspekty solní smlouvy. *Revue církevního práva*. 2017, roč. 23, č. 2, s. 63–77; HONČ, Petr. Praha mezi Vídní a Římem. Správa cassa salis v letech 1711–1782. *Folia Historica Bohemica*. 2018, roč. 33, č. 2, s. 423–460.

Solní smlouvou, ratifikovanou v roce 1633, císař *Ferdinand II.* jako český král jménem svým a všech svých nástupců na trůně postoupil Apoštolskému stolci věčný roční příjem 15 krejcarů z každé prostice soli, která se doveze do Českého království, a to „*k užítku katolické církve a všeho kléru v Českém království*“ (Moravy, Slezska a vedlejších zemí Koruny české se smlouva netýkala). Papež *Urban VIII.* se vůči císaři jménem svým a všech svých nástupců na Petrově stolci zřekl všech odcizených statků, které náležely před vládou *Rudolfa II.* katolickým diecézím a řeholním řádům vyjma maltézských rytířů, kteří se těšili mezinárodněprávní subjektivitě (s. 75). Správou prostředků, které na základě solní smlouvy náležely Apoštolskému stolci, byla pověřena solní pokladna (*cassa salis*), která svou činnost zahájila 1. března 1630.

Jádro recenzované práce spočívá právě v popisu správy solní pokladny během episkopátů kardinála *Harracha* a jeho nástupců až do arcibiskupa *Antonína Petra z Přířovic* v době začátku samostatné vlády *Josefa II.* Po „událostním dějepisí“, týkajícím se uzavření smlouvy, následuje popis „nových kulturních dějin“ správy pokladny. Papež coby vlastník solního výnosu a nejvyšší správce církevního majetku správou *cassa salis* pověřil Propagandu, která běžnou správu svěřila arcibiskupovi pražskému a dvěma kanovníkům metropolitní kapituly u sv. Víta, kteří ji měli vykonávat podle instrukcí zasílaných kongregací. Dennodenní správu vykonávali vybraní úředníci konsistoře – po většinu 17. století příslušníci rodiny *Javornických*.

Solní pokladna v průběhu prvních desetiletí své činnosti přispívala mužským řeholním řádům, ale poskytla též velkou část majetkového zázemí nově zřízeným biskupstvím litoměřickému a královéhradeckému, které za svůj vznik vděčí právě *cassa salis*. Solní pokladna jednorázově přispěla též metropolitní kapitule a arcibiskupskému semináři. Žádosti o podporu zasílal ke schválení do Říma arcibiskup pražský.

Samostatnou kapitolu představují zápůjčky panovníkům, kteří byli vzhledem k mimořádným výdajům na vojenské účely v permanentní finanční tísní a peníze hledali, kde se dalo. Tyto zápůjčky nebylo možné z politických důvodů odmítat, a proto se Propaganda snažila podobným žádostem předcházet tím, že nutila arcibiskupy, aby volné prostředky solní poklady investovali do nemovitých statků. Když už na zápůjčku přece jenom došlo, panovníci se většinou dobrovolně zavázali k placení šestiprocentního úroku, který byl v Českém království obvyklý. Navzdory morálnímu dilematu, kterým zpočátku Apoštolský stolec trpěl, se v pozdějším období staly úročené zápůjčky výnosným doplňkem investic do nemovitostí (s. 91–92).

Správa svěřených prostředků se však neobešla bez obtíží. *Petr Honč* podrobně líčí případ zpronevěry prostředků uložených v solní pokladně, které se dopustil *Vilém Zumacker*, muž nejasné minulosti, jenž se počátkem 30. let 17. století stal vysokým úředníkem Arcibiskupství pražského. Záhy získal pověst statečného obránce víry, když v letech 1631–1632 bránil arcibiskupský palác před saským vpádem. Když však byla v roce 1634 v obavě před sasko-švédským vpádem veškerá hotovost solní pokladny převezena do Vídně, všechny klíče od tří zámků prázdné pokladny byly předány *Zumackerovi*, který zůstal i přes hrozící vpád v Praze.

Hbitě nechal zhotovit duplikáty, a v následujících letech zpronevěřil na sedm tisíc zlatých. Když se *Harrach* v roce 1637 jal sepisovat vyúčtování solních peněz za rok 1635, které dlužil Propagandě, zjistil schodek, který se nepodařilo vysvětlit. *Harrachův* komorník 6. března 1637 rozhodl, že všichni držitelé klíčů se společně podívají do pokladny a spočítají hotovost. *Zumacker* „*přítomným oznámil, že si musí zajít do svého pokoje pro klíč,*

*at' jdou zatím napřed*". Vystoupil do nejvyššího patra Arcibiskupského paláce, na okenní rám položil svůj klíč a měšec s několika zlatými mincemi, a vyskočil z okna (s. 102).

Jelikož Plzeň, město určené pro třetí „solní“ biskupství, tuto poctu odmítlo, Propaganda na samém konci 17. století svolila k rozdělení solní pokladny na hlavní pokladnu (*cassa generalis*) a farářskou pokladnu (*cassa parochorum*). Právě z farářské pokladny, jejímiž prostředky disponoval arcibiskup podstatně volněji, se měla hradit rekonstrukce farní sítě, která byla ještě na počátku 18. století ve zbídačeném stavu. *Petr Honč* snad jako první podrobně popsal řízení, jehož předmětem bylo zřizování (obnovování) farností v Čechách. Patron v žádosti podané arcibiskupovi vysvětlil důvody pro udělení podpory z farářské pokladny, načež konsistoř za pomoci místně příslušného okrskového vikáře prošetřila situaci na místě samém a ve zprávě pro arcibiskupa zhodnotila, zda je podpora na místě, případně v jaké výši; samozřejmě se předpokládala patronova spoluúčast, a to minimálně ve výši 50 %, aby později nedocházelo ke sporům o patronátní práva. Podpora se vyplácela na základě dekretu, který vlastnoručně zhotovil arcibiskup. Poté bylo zapotřebí zpracovat dokument, který popisoval hmotné zabezpečení nového faráře vč. přidělené podpory z *cassa parochorum*. Patron poté tento dokument podepsal a opatřil svou pečeti, načež byla listina vložena do erekcčních knih arcibiskupské kurie a zanesena do zemských desek (s. 135–136).

Po nástupu císaře *Karla VI.* na trůn se však poměry mění. Stát si dělá čím dál tím větší zálsk na solní pokladnu, do níž se nezdráhá sáhnout pokaždé, když je na mizině. Státní úřady se snaží získat přehled o stavu solní pokladny (s. 145). V této době se stal stát největším dlužníkem *cassa salis*, přičemž pohledávku za ním se správci nedařilo navzdory papežské diplomacii vymoci. Za vlády dcery *Karla VI. Marie Terezie* se nátlak státu na církev zostřuje. Panovnice se svým synem-spoluvládcem po boku přijímá jedno proticírkevní opatření za druhým, postupně znemožňuje vizitace nunciů a styk mezi Arcibiskupstvím pražským a Římem tak chabne. Stejně tak ochabuje i kontrola katolické církve nad prostředky solní pokladny.

Císařovna si vymohla právo schvalovat žádosti o pomoc z prostředků *cassa salis*, přičemž arcibiskup pražský, který jde panovnici „na ruku“, posílá žádosti přímo papeži a snaží se tak obejít Propagandu. Apoštolský stolec v této době již o použití vlastních peněz nerozhoduje, mohl pouze odmítnout tři z podaných žádostí, které mu byly předloženy (s. 170–171). Dílo zkázy dokonal *Josef II.* v roce 1782, kdy podle dvorského dekretu správu solní pokladny přebíral Komorní platební úřad (s. 173). Zestátnění solní pokladny, rušení klášterů, zavírání kostelů, vytvoření zemských náboženských fondů... tyto tereziánsko-josefínské „osvěcenské“ manýry ve 20. století za své přijal i komunistický režim.

*Hončově* monografii lze stěžít co vytknout. Při pozorné četbě poznámkového aparátu jsem si všiml, že v poznámce č. 193 na s. 208 vážíci se ke druhé kapitole je nesprávně citována kniha *Jiřího Rajmunda Tretery a Záboje Horáka Konfesní právo* z roku 2015, která je uvedena pod názvem *Kanonické právo*. Zajisté jde o záměnu s knihou *Kanonické právo Antonína Ignáce Hrdiny* z roku 2011, kterou *Honč* rovněž cituje. Vzhledem k odkazu na s. 108–112 lze bezpečně usuzovat, že měl na mysli *Konfesní právo Tretery a Horáka*, poněvadž na těchto stránkách v citované publikaci nalezneme popis jednání o nové konkordátní smlouvě a výklad obsahu neratifikované konkordátní smlouvy z roku 2002.

Dále jsem narazil na jedno drobné zaškrbnutí na s. 143, kde autor píše o trestech, „jimiž kanonické právo sankcionuje ty, kdo se dopustí zcizení církevního majetku“. Nezřídka se stává, že neprávnické zaměňují „zcizení“ za „odcizení“, případně neutrálnímu pojmu

„zcizení“ přikládají negativní význam. Proto by bylo vhodnější psát o trestech pro ty, kdo se dopustí „neoprávněného zcizení církevního majetku“. Věnuji-li však celé dva odstavce podrobnému rozboru těchto dvou drobných chyb, je tomu tak proto, abych upozornil na mimořádně vysokou kvalitu *Hončovy* knihy.

Vezmeme-li v potaz, jaké emoce ve veřejném prostoru dodnes vyvolávají události 17. století (bitva na Bílé hoře, staroměstská exekuce, vztyčení Mariánského sloupu), nelze než ocenit, že témata, která *Petr Honč* přináší, jsou zpracována věcným způsobem, po důkladném studiu pramenů. Vezmeme-li v potaz události podstatně aktuálnější, zejména emoce, které ve veřejném prostoru vyvolávala jednání o zákoně o majetkovém vyrovnání, nelze než vyzdvihnout autorovo úsilí, jímž zpřístupňuje klíčové události (uzavření solní smlouvy) i dlouhé procesy (správa solní pokladny), které předcházely vzniku zemských náboženských fondů (potažmo Náboženské matice) a s problematikou majetkového vyrovnání proto úzce souvisejí.

Knihy *Spojenci i rivalové Petra Honče* představuje dílo trvalé hodnoty, z něhož budou nepochybně čerpat další pokolení historiků „obecných“ i církevních, právních historiků i dalších právníků.

Adam Csukás\*

---

\* JUDr. Adam Csukás, Ph.D. Ústřední církevní kancelář Českobratrské církve evangelické. E-mail: csukas@e-cirkev.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7672-8127>.